

BOEKBESPREKINGEN

HOLSTEBRO/INDIA

De andere Odysseus. Zeven teksten rond theatermaker Eugenio Barba, Utrecht: PassePartout Publications, 1998, 104 p. (ISBN 90-76518-01-7) (PPCahier 1)

Een visie uit India. Gedachten over theater, cultuur en politiek door Rustom Bharucha, Utrecht: PassePartout Publications, 1998, 69 p. (ISBN 90-76518-02-5) (PPCahier 2)

PPCahiers, waarvan we hier de eerste twee afleveringen onder de loep nemen, is een van de recentste initiatieven van de Utrechtse Stichting PassePartout, die sedert het begin van de jaren negentig theateractiviteiten met een internationale -interculturele- invalshoek organiseert. Zoals steeds bij PassePartout gaat de aandacht ook in deze serie, die onder leiding staat van Emile Schra, uit naar buitenlandse - westerse, zowel als niet-westerse - theatermakers, dramaturgen of essayisten, van wie producties, ideeën en werkwijze aan een ruimer publiek worden voorgesteld. Theatermensen dus, aan wiens werk, dat zich nu eenmaal buiten het commerciële circuit situeert, bij ons grotendeels zou worden voorbijgegaan en wiens geschriften, anders zo goed als onbereikbaar, in Nederlandse vertaling worden gepresenteerd.

Het eerste van de PPCahiers, *De andere Odysseus*, is ontstaan naar aanleiding van de manifestatie 'Eugenio Barba in Utrecht' (1997) en bevat zeven teksten rond deze theatermaker. Barba (1936), geboren in Italië, kwam na een omweg via Noorwegen in Warschau bij Grotowski terecht, wiens assistent hij enkele jaren zou blijven. In 1964 dan richtte hij in Holstebro in het Deense Jutland het Odin Teatret op (naar de Noorse mythologische godheid, die zowel voor destructie als redding staat), waarmee hij al meer dan twintig producties bracht (o.a. *Mythos*, 1998), die in talrijke landen -maar uiterst zelden bij ons- te zien waren.

Sleutelwoorden in de theorie van Barba (cf. lezing en gesprek met Loek Zonneveld in Utrecht alsook een zogeheten 'panoramisch' interview, waarin uiteenlopende vragen, hem in de loop der jaren gesteld, worden bijeengebracht) zijn verzet tegen de tijdgeest en de waarden ermee verbonden, een zelfverkozen eenzaamheid, eveneens als politieke daad en vakmanschap (cf. zijn bewondering voor o.a. Meyerhold, de eerste die de tekst losmaakte van de acteur). Misschien komt Barba's houding nog het best tot uiting in zijn verwijzing naar het handvol zand dat Antigone over haar dode broer strooide: betrof dit een handeling die niets aan het systeem veranderde, voor haar was ze daarom niet minder noodzakelijk.

Over de werkwijze van het -door de lokale overheid gul gesubsidieerde- Odin Teatret lezen we in de bijdragen van Ian Watson (die er het boek *Towards a Third Theatre* over schreef), Ferdinando Taviani en Dragan Klaić, die alle drie tot de kring rond Barba behoren. Interculturalisme, het optreden als collectief, de nadruk die op de improvisatie ligt en de dagelijkse acteurstraining liggen aan de basis van wat men het 'Derde Theater' (naast het 'eerste' traditionele theater en de avant-garde) is gaan noemen en een zoeken naar nieuwe samenlevingsvormen inhoudt.

Lijkt Barba vooral belangrijk omwille van zijn onderzoek naar de acteerpraktijk, die hem het inzicht bijbracht dat podiumkunstenaars, los van hun culturele achtergrond, van een aantal technische basisregels gebruikmaken, in het verlengde hiervan ligt zijn werk aan de door hem opgerichte International School of Theatre Anthropology (cf. een bijdrage van opnieuw Taviani), die in 1980 voor het eerst bijeenkwam in Bonn. Een school die we ons het best voorstellen als een soort microkosmos (cf. de vergelijking met het eiland Laputa uit *Gulliver's Travels*), die mensen bijeenbrengt die zich door het 'Derde Theater' voelen aangesproken, een vorm van theatermaken die momenteel vooral in Latijns-Amerika lijkt aan te slaan.

Het tweede PPCahier is gewijd aan de Indiase essayist, dramaturg en regisseur Rustom Bharucha (1953), de eerste die vanuit een niet-westers perspectief de -uitgerekend ook door Barba zo gepropageerde- culturele uitwisseling belichtte.

Centraal in deze bundel staat het essay "Een visie uit India" -geschreven tijdens zijn studietijd in de Verenigde Staten- waarin hij vlijmscherp uithaalt naar de bij ons zo bejubelde *Mahabharata* (1988) van Peter Brook.

Wanneer (...) iemand als de maestro onze cultuur jat en op de koop toe de deur in ons gezicht dichtgooit kunnen we niet langer zwijgen

schrijft Bharucha (p. 49), voor wie het hier gaat om een van de flagrantste voorbeelden van toeëigening van de Indiase cultuur. Om zijn werkstuk -dat nooit live in India te zien was- aan een westers publiek te kunnen verkopen, blijkt Brook de *Mahabharata*, vijftien keer zo lang als de bijbel én fundamentele kennisbron van de Indiase geschiedenis - tot een banaal verhaal te hebben getrivialiseerd.

Dezelfde problematiek komt ook aan bod in de twee teksten die de kritiek op Brook omringen. "Ontmoeting via verschillen; een interculturele dialoog" is de neerslag van een lezing die Bharucha op uitnodiging van PasseurPartout hield en waaruit we vooral zijn kritiek op de westerse interpretatie van het begrip 'interculturalisme' onthouden: al te vaak gaat het over de overheersing van het ene

systeem door het andere, waarbij de niet-westerse cultuur enkel als materiaal of bron fungeert en niet-westerse kunstenaars niet het recht krijgen het resultaat van een door hen geïnspireerde productie mee te bepalen. “Het werk met de ‘oosterlingen’ is niet bedoeld om jullie iets ‘oosters’ aan te leren, maar om te zoeken naar een nieuwe eigenschap van energie die we naar believen kunnen inzetten” lezen we inderdaad bij Barba (p. 65), die van Bharucha in zijn bundel *Theatre and the World; Performance and the Politics of Culture* (1990), al evenzeer als Brook -en Grotowski en Mnouchkine- een veeg uit de pan krijgt.

“Iemands Ander; verwarringen in de recente cultuurpolitiek van onze tijd” is, weerom vanuit Indiaas perspectief, een essay over de nefaste gevolgen van het in maatschappelijk, sociaal of cultureel opzicht tot ‘ander’ maken van een bevolkingsgroep. Wat dit essay ons vooral leert is dat het verzet tegen het fundamentalisme niet in globalisering ligt, maar wel in respect voor de ander, om te beginnen in de eigen samenleving, een gedachtegang die, naar het theater getransponeerd, de noodzaak aantoonde van een zoektocht naar nieuwe beelden en verhalen, om het geweld van onze tijd tegen te gaan.

De periode van de grote interculturele projecten, zo populair in de jaren tachtig is voorbij, zoveel is duidelijk; wat ervoor in de plaats moet komen is dat minder. Bharucha zoekt zijn heil buiten het theater, in kleinschalige sociale projecten, Barba werkt ijverig verder aan zijn ‘Derde Theater’, de vaak krampachtige, zogeheten ‘politiek correcte’ boodschapperigheid, die ook op de scène om zich heen grijpt, blijkt zich tot verbale grootdoenerij te beperken.

De vraag die op de achtergrond blijft -misschien omdat ze een ware discussie inhoudt, die gelijkheid veronderstelt- lijkt deze naar de ethiek van de representatie te zijn, de vraag naar het wat, hoe en waarom van wat wordt getoond.

PPCahiers willen een “bijdrage leveren aan de informatieverschaffing, discussie en meningsvorming (...) over de podiumkunst, in internationaal verband”, lezen we in de beleidsverklaring. Wat het zo noodzakelijke element discussie betreft -uit wat voorafgaat mag de tegenspraak tussen beide reeds voorhanden zijnde cahiers voldoende blijken- lijken de initiatiefnemers in elk geval op de goede weg.

Annick POPPE